

ВІДРОДЖЕННЯ І ДІЯЛЬНІСТЬ ЛЬВІВСЬКОГО ОБЛАСНОГО РАДІО В ПОВОЄННИЙ ПЕРІОД (за матеріалами Львівського обласного архіву)

Іван Крупський

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Генерала Чупринки, 49, 79044, м. Львів, Україна,
e-mail: ikrupskyy@ukr.net*

На основі архівних матеріалів розкрито технічні проблеми, пов'язані з відбудовою Львівського обласного радіо в перші повоєнні роки, проаналізовано жанрово-тематичну специфіку радіопередач, вказано на партійний контроль за діяльністю радіо як одну з форм радянської цензури.

Ключові слова: львівське обласне радіо, повоєнна відбудова, жанрово-тематичні форми радіопередач, партійна цензура.

Відбудова зруйнованої за роки війни мережі радіомовлення розпочалася в Україні водночас із звільненням її міст і сіл від німецько-фашистських окупантів і вважалася одним з найважливіших народногосподарських завдань [10, с. 404]. На звільнених територіях, навіть коли ще неподалік гриміли бої, посиленими темпами відбудовувалася мережа дротового мовлення, повсюдно вивішувалися тарілки вуличних гучномовців, налагоджувався випуск радіопередач. Зокрема, 27 липня 1944 року було звільнено Львів [6, с. 235], і цього ж дня львів'яни довідалися з вуличних гучномовців про новини на фронті, їм були оголошені накази нових властей, повідомлялося про плани відбудови зруйнованого війною краю тощо [8, с. 462], а через шість днів завершено монтаж радіовузла на 1000 Вт [13, с. 13], що значно посилювало можливості транслявання радіопередач.

Для пришвидшеної відбудови народного господарства та реконструкції мережі радіомовлення до Львова зі східних регіонів переїжджали радянські урядовці, працівники партійного апарату, служби безпеки, військовослужбовці, медики, науковці [1, с. 15]. Очевидно, серед них були й журналісти, інженери-зв'язківці, фахівці різних галузей радіо, які налагоджували монтаж студій і на перших порах нерідко самі ставали за операторські пульти, відбудовували книговидавничу й газетно-журнальну мережу.

Зрештою, така політика „перетягування” кадрів зумовлювалася також політичною потребою: по-перше, місцевим фахівцям не довіряли, а, по-друге, саме приїжджі згодом повинні були стати „п'ятою колоною”, на яку могли покластися кремлівські керманічі, тим паче, що приїжджі здебільшого були росіянами [12, с. 54].

Турбота більшовиків про радіо, і передовсім саме про радіо дротове, була не випадковою: на той час воно було наймасовішим засобом інформації і, головне, незмінним рупором для пропаганди більшовицької ідеології. Саме за допомогою дротового радіо

можна було вести цілеспрямовану пропаганду, легко контролювати зміст радіопередач. Тим паче, що іншими приймачами, як, зрештою, навіть телефонами, львів'янам було заборонено користуватися: обов'язковою постановою міської ради від 14 серпня 1944 року. Ця постанова поширювалася як на всі установи та підприємства міста, так і на мешканців. Згідно з нею львів'яни були зобов'язані в п'ятиденний термін здати Львівському міському управлінню зв'язку радіоприймачі, телефони та інші приймально-передатвальні засоби [11], як це, зрештою, було характерним і для всієї повоєнної України.

Однак відродження радіомовлення Львова та області мало свою специфіку, без належного висвітлення якої годі написати повну історію української радіожурналістики.

На жаль, і досі немає вагомих наукових публікацій, присвячених дослідженню відбудови Львівського обласного радіомовлення й розвитку радіожурналістики міста й області в повоєнний період. Складність дослідження полягає в тому, що для розкриття теми необхідно знайти відповідні матеріали, більшість з яких не збереглися до нашого часу, а ті, що залишилися, зосереджувалися донедавна в архівах, доступ до яких найчастіше обмежувався грифом „Секретно”.

Уперше докладно, на матеріалах Державного архіву Львівської області, проаналізував діяльність Львівського обласного радіо та радіожурналістики В. Клювак у статті „З історії Львівського обласного радіо та радіожурналістики у 20-х – 70-х роках ХХ століття” [7].

Звісно, період, який обрав для свого дослідження В. Клювак, досить великий – майже 50 років, а обсяг статті – 20 сторінок. Тому, звичайно, в рамках такої статті неможливо менш-більш повно з'ясувати розвиток радіожурналістики за такий великий проміжок часу, хоча, безперечно, стаття містить нові дані, цікаві факти, логічний коментар автора з тих чи інших подій радіожурналістики Львова.

Нам вдалося віднайти в історичному архіві Львівської області нові матеріали, присвячені функціонуванню Львівського обласного радіо в 1946 році, що відображено у Звіті Львівського обласного радіокомітету, який знаходиться в матеріалах фонду Львівського обкому КП(б) України [4]. Досі матеріали цієї справи залишалися недоступними для науковців.

Звіт складається з кількох частин: „Оцінка роботи радіостанцій”, „Радіомовлення в районах”, „Обласне радіомовлення”, „Редакція останніх вістей”, „Молодіжне радіомовлення”, „Робота відділу художнього мовлення”, „Трансляція”, „Кадри радіокомітету”, „Робота абонементського сектора”, „Фінансово-господарський стан” та ін.

Як впливає з матеріалів звіту, радіостанція, що почала транслювати передачі на Львівську область, спочатку не призначалася для передавання радіопрограм, а повинна була виконувати „інші цілі”. Що це за цілі – можна лише здогадуватися – адже до квітня 1945 року в Карпатах, поблизу теперішнього районного центру Сколе, діяла підпільна радіостанція УПА „Афродита” [14], голос якої, очевидно, можна було почути й у Львові. Тим паче, що сигнали радіостанції „ловили” навіть у Берліні. Більшовицька ж пропаганда не могла дозволити, аби такі передачі існували в інформаційному просторі краю, тому й всіляко глушили їх, що згодом стало звичним для глушіння закордонних передач „Голос Америки”, „Бі-Бі-Сі”, „Радіо Ватикану” та ін.

Зрештою, як це не парадоксально, але глушіння сигналів „ворожих” радіостанцій мало під собою певний юридичний ґрунт: адже 1937 року в Женеві міжурядова конференція під егідою Ліги Націй підготувала конвенцію про використання радіомовлення в інтересах миру. Статті цього договору підтверджували право кожної країни забороняти й припиняти всі радіопередачі, які б могли становити загрозу її національній безпеці. Конвенцію прийняли 22 держави [3, с. 54], а вже через два роки СРСР створили спеціальну службу для глушіння зарубіжних радіоголосів [9, с. 282]. Тому можна припустити, що глушіння „ворожих” голосів було першочерговим завданням львівського радіопередавального центру, тим паче, що її потужності – 8 квт – було цілком достатньо як для цієї мети, так і для контролю за радіосигналами по цілій області.

Радіостудія складалася з двох кімнат – одна з них, з якої велося мовлення, мала площу 19 м²; з іншої – площею 80 м² – транслювалися концерти. Висота кімнат – 4, 65 м. Тобто, можна припустити, що це було старе приміщення, збудоване в центрі Львова ще за часів австрійської влади, бо з вересня 1939 року, коли на Західну Україну прийшли „визволителі”, які, як жартували галичани, визволили львів’ян від хліба та інших сільськогосподарських товарів [2], такі високі приміщення не будувалися – висота їх обмежувалася радянськими стандартами – не більше 2-х метрів. А за роки війни житловий фонд Львова зазнав порівняно незначних пошкоджень: зруйновано було не більше як 14,8 % будівель [5, с. 341]. Отже, саме уціліле приміщення й було надано обласному радіокомітетові.

Однак, надаючи великої ваги радіомовленню, більшовики не дуже турбувалися, аби створити належні умови для праці радіожурналістів, адже, як зазначалося у звіті, „мікрофони, наприклад, поганої якості і не придатні для хорошого відтворення звуку... в приміщеннях немає вентиляції, а від розжарювальних ламп у студіях завжди спекотно. Магнітофон „ПЗС”, окрім того, що має низку технічних недопрацювань, часто ламається, а відремонтувати його в області неможливо” [4, арк. 42].

Недостатнім був й архів фонограм: навіть із отриманих на початку 1946 року 284 платівок, при наявних в редакції 444, не рятувало ситуацію: окрім поганої якості, що особливо позначалося при транслюванні в ефір записаних на них творах, на платівках були записані нецікаві для львів’ян твори, більшість з яких становила російськомовна продукція.

Та попри це особливу увагу більшовики приділяли масовості, намагаючись охопити дрововим мовленням найбільші верстви населення: якщо, наприклад, на початок 1946 року в області було 3840 радіоточок, то на середину року їх стало 7388. І це при тому, що квартальні плани по радіофікації області майже постійно не виконувалися на встановлення більш як 800 гучномовців [4, арк. 34].

Зважаючи на такі показники, обком партії змушений був визнати, що „стан радіофікації області незадовільний, особливо це помітно по селах, оскільки в сільській місцевості функціонує всього 641 радіоточка, інші ж гучномовці зосереджені у Львові та районних центрах області” [4, арк. 3]. До того ж, більшість радіоредакцій змушені часто переривати трансляцію передач, бо енергослужби відмикали електрику.

Бракувало й радіожурналістів, бо чимало з них поєднували працю на радіо з роботою в газетах. Та й навчальних закладів, де б готували журналістські кадри, на За-

хідній Україні не було: факультет журналістики у Львівському університеті відкрився лише у 1953 році, але він головно готував працівників для друкованих засобів масової інформації, до того ж у невеликих кількостях – не більше 25 фахівців.

Відчувалося й постійне втручання у творчий процес радіожурналістів: партія наказувала, які теми висвітлювати, на які не звертати уваги, кому можна надавати слово для вступу перед мікрофоном, а кому це заборонялося [4, арк. 15].

Виконуючи вказівки партії, хоча інколи партійні директиви маскувалися під рішення облвиконкому, радіожурналісти мусили піднімати такі теми, які партія вважала головними. А це були, зокрема, підготовка до виборів Верховної Ради СРСР, пропаганда п'ятирічного плану, боротьба проти „українського буржуазного націоналізму” та греко-католицької церкви, пропаганда радянського способу життя та колгоспного ладу. З цією метою для виступу перед мікрофоном залучалися авторитетні серед місцевого населення особи – передовсім вчені, письменники, артисти. Так, лише за перше півріччя 1946 р. по радіо декілька разів виступив професор Університету Б. Заріцький із бесідою на тему „Чому участь у виборах є нашим патріотичним обов'язком”, науковець Б. Дудикевич розповів слухачам „Як відбувалися вибори в Західній Україні за часів Австро-Угорщини та панської Польщі”, доцент В. Романченко свій виступ присвятив темі „Іван Франко і баденівські вибори”.

З подібними темами по радіо виступав декілька разів академік В. Щурат, науковці В. Воробйов, С. Клочко та ін. [4, арк. 45]. І, звичайно, головну роль у цій пропагандистській кампанії мусили відіграти партійні керманічі області, передовсім секретарі райкомів та обкому партії. Їхнє слово вважалося своєрідним дороговказом у роз'ясненні політичних питань дня. Тому декілька разів по радіо, наприклад, повторювалися виступи секретарів обкому партії Г. Мазепи – „Трудящі Львівщини під керівництвом більшовицької партії впевнено йдуть до виборів” та В. Грушецького – „До виборів Львівщини”, транслиювалися виступи секретарів районних партійних осередків Г. Рудича, С. Мелешка та ін. [4, арк. 46].

Головна роль при висвітленні пропагандистських передач відводилася редакції суспільно-політичного мовлення. Саме на цю редакцію припадав найбільший обсяг мовлення – 1 год. 40 хв. на добу. З метою чіткішої координації роботи радіожурналістів в редакції суспільно-політичного мовлення були створені редакції „Останніх новин”, молодіжних радіопередач, пропаганди [4, арк. 46].

Намагаючись досягти більшої ефективності радіопередач серед населення області, деякі передачі велися не лише українською, а й, наприклад, польською мовою. Зокрема, спеціально для жителів Львова по місцевій мережі щодня транслиювалися „Останні новини” та огляд польськомовної газети „Червоний Штандарт”. Тривалість кожної з цих радіопередач – 14 хв.

Зрештою, про політичне загартування львів'ян турбувалися і в столиці: з початку 1946 року з Києва щоденно передавалися сім випусків „Останніх вістей”: один з них адресувався росіянам, які „у великій кількості прибували в Україну на поселення і не розуміли української мови”, та й, зрештою, ще донині вперто відмовляються від неї, зосереджуючись на побудові „руссаго мира”, і основу чого вбачають в російській мові.

Тому для приїжджих в Україну росіян інформаційна служба Українського радіо була зобов'язана щоденно готувати оглядовий випуск республіканських новин російською мовою, а „другий щоденний випуск адресувався слухачам західних областей, які знову прилучилися до радянського способу життя... і основне вістря якого було спрямоване проти ОУН та УПА...” [10, с. 405].

Щодо інших форм радіопередач, то протягом шести місяців 1946 року по радіо було передано 304 випуски, з яких „108 оригінальних, 63 – директивні матеріали, 33 виступи перед мікрофоном” [4, арк. 46].

Розуміючи, що для галичан символами нації є Тарас Шевченко й Іван Франко, більшовицька пропаганда намагалася якомога тісніше „прив'язати” ці постаті до пропаганди своїх ідей, показати, що, наприклад, І. Франко все життя тільки й мріяв жити при соціалізмі і, звісно, під мудрим керівництвом „старшого брата” – російського народу. Про це, зокрема, йшлося в передачах по радіо відповідно тематично спрямованих лекцій та бесід, авторами яких були партійно-радянські працівники й провідні літературознавці краю, організатори радіолекторію „Франківські читання”.

Однак засилля радіопрограм, які готували в Москві і які були обов'язковими для передавання їх по місцевому мовленню на західноукраїнських землях, не сприймалися галичанами. Тому обком партії змушений був просити у вищестоящого київського керівництва дозволу, констатуючи: „враховуючи, що Львів ретранслює багато передач російською мовою, які готуються здебільшого в Москві чи рідше в Києві, бажано вести хоча б літературні та дитячі програми українською мовою” [4, арк. 53].

В архіві не збереглася відповідь на прохання партійних функціонерів області збільшити мовлення українською мовою, хоча музичний репертуар, що транслювався зі Львова, після цього дещо урізноманітнівся: передовсім збільшилася кількість трансляції передавання по радіо українських народних пісень. Якщо російські мелодії, наприклад, звучали по радіо 110 хв. на місяць, то українські – 114 хв. [4, арк. 53]. Однак це не було наслідком якихось зрушень щодо мовної політики партійних органів, бо, як констатовалося у звіті, „серед нот і платівок, які надсилають до Львова – російська сучасна чи класична музика... і дуже бракує нот чи записів з українськими піснями” [4, арк. 53].

Схожою була й ситуація з програмою літературного мовлення, яка за тривалістю передач була однією з провідних: щомісяця виходило в ефір 22 передачі, з яких чотири тривалістю 30 хв., і 18 – 15-ти хвилинних [4, арк. 54].

Зазвичай по радіо транслювалися такі літературно-художні передачі, як літературний монтаж „Весна в колгоспі”, „Відбудова народного господарства в поезії”, читали свої твори І. Вільде, П. Козланюк, С. Тудор, П. Шмигельський, А. Туринська та ін. Особливу увагу приділяли популяризації творів російських митців, творчість яких, як вважалося, повинна була слугувати за взірець для українських поетів та письменників. Тому часто звучали в перекладі українською твори й російської класичної літератури.

Звісно, не могла пройти повз увагу радіожурналістів і відбудова народногосподарського комплексу області: на вимогу партійних комітетів ширше висвітлювати відбудову народного господарства, львівські радіожурналісти, завдяки використанню

такого жанру, як репортаж, розповідали про відбудову шахт Львівсько-Волинського вугільного басейну, будівництво газопроводу „Дашава – Львів”, індустріалізацію Львова, організацію колгоспів... Звісно, про всі здобутки повідомлялося з надуманим оптимізмом, часто ці стрижневі теми перепліталися з іншою тематичною домінантою – щасливим життям західноукраїнським трудящим, яке принесла їм радянська влада та „розвінчанням злодіянь” з боку українських націоналістів, як-от велика передача про відбудову спаленого ніби-то українськими націоналістами села Ганачівка чи розповіді про смерть тих, хто загинув від рук бандерівців. Причому такі передачі, окрім того, що були далекими від правди, в них радіожурналісти змушені були психологічно емоційно, з якоюсь садистською переконаністю „розвінчувати” ці міфи, створені самими ж більшовицькими пропагандистами.

Творчість львівських радіожурналістів знаходилася під постійним контролем обкому партії, який розглядав і затверджував плани редакцій, визначав коло авторів для тих чи інших радіопрограм, робив закриті огляди радіопередач, що сприймалося як одна з форм партійного контролю, періодично заслуховував звіти радіокомітету на засіданнях бюро. Тому радіожурналісти боялися експериментувати, мусили в своїй творчості дотримуватися партійних директив та різних циркулярів. А звідси й шаблонність і трафаретність у викладі матеріалу, обмеженість жарової палітри, менторський стиль та повчальність передач. Звісно, такі передачі не сприймалися населенням Західної України, й про правду про події населення воліло дізнаватися з підпільних видань, що вряди-годи потрапляли до їхніх рук.

Список використаної літератури

1. Бондар Г. Розкші і злидні повоєнного Львова, або реалії житлово-побутового повсякдення / Галина Бондар // Україна модерна. – 2015. – № 2.
2. Борис А. Що принесли „визволителі” галичанам / А. Борис // Молода Галичина. – 2004. – 16 лип.
3. Горяева Т. Радио России: Политический контроль советского радиовещания в 1920 – 1930-х годах. Документированная история / Т. М. Горяева. – М. : РОССПЭН, 2000. – 175 с.
4. Звіт Львівського обласного радіокомітету за перше півріччя 1946 року (січень-червень // Львівський обком КП(б) України. – Ф. 3, оп. 1, спр. 485, 65 арк.
5. З інформації міськвиконкому міськкомові КП(б)У про організаційно-масову роботу і хід відбудови народного господарства міста, 7 жовтня 1944 р. // Історія Львова в документах і матеріалах. Збірник документів та матеріалів / Упоряд. У. Я. Єдлінська, Я. Д. Ісаєвич, О. А. Купчинський та ін.; Ред. кол. М. В. Брик (відп. ред.) та ін. Київ, 1986. – 584 с.
6. Історія Львова в документах і матеріалах. – К. : Наукова думка, 1986. – 412 с.
7. Клювак В. З історії Львівського обласного радіо та радіожурналістики у 20-х – 70-х роках ХХ століття (на матеріалах Державного архіву Львівської області) / Володимир Клювак // Теле- та радіожурналістика : Зб. науково-методичних праць. – Вип. 10. – Львів, 2011. – С. 273 – 292.
8. Культурне життя в Україні (Західні землі): Документи і матеріали. – Т. 1. – 1939 – 1953 рр. – К. : Наукова думка, 1995. – 655 с.
9. Машенко І. Лики і лица телерадіопростору / Машенко Іван. – К. : ГО „Українська Медіа Спілка”, 2003. – 400 с.
10. Миронченко В. Основи інформаційного радіомовлення / В. Я. Миронченко. – К. : КНУ ім. Т. Г. Шевченка, 1996. – 440 с.

11. Обов'язкова постанова виконкому Львівської міської ради депутатів трудящих від 14 серпня 1944 р. // Вільна Україна. – 1944. – 25 серп.
12. Терлюк Я. Росіяни західних областей України (1944–1946 рр.): етносоціальне дослідження / Я. Терлюк. – Львів : Центр Європи, 1996. – 176 с.
13. Филь И. Роль радиовещания в идейно-политическом воспитании трудящихся западных областей Украинской ССР в период осуществления социалистических преобразований / Филь И. П. – Автореф. дис. ... канд. ист. наук. – Львов : ЛГУ им. Ивана Франко, 1979. – 24 с.
14. Ющенко К. Радіостанція УПА „Афродита”: „Ви чуєте голос Вільної України...” / Катерина Ющенко // Теле- та радіожурналістика. – 2013. – Вип. 12. – С. 444–450.

Стаття надійшла до редколегії 12.11.15

Прийнята до друку 09.12.15

REVIVAL AND ACTIVITY OF LVIV REGIONAL RADIO IN THE POST-WAR PERIOD (BASED ON MATERIALS OF LVIV STATE ARCHIVES OF LVIV REGION)

Ivan Krupskyi

*Ivan Franko National University of Lviv,
Generala Chuprynky Str., 49, 79044, Lviv, Ukraine,
e-mail: ikrupskyi@ukr.et*

In the article is investigated activity of Lviv regional radio in the early post-war years, based on materials of before unpublished information of the State Archives of Lviv. Also attention is paid on the technical specifications of broadcast and on the creative features of journalistic activity. It was ascertained that Regional Committee of Bolshevik party paid the main attention on wire radio as the most effective way of propaganda and agitation.

At the same time, according to the archives materials (first published in this article) the work of journalists was strictly controlled and regulated by different party directives and decrees. Themes of journalistic materials were determined not topical problems of the region, they also didn't tell about reality of everyday life. Particular attention was paid to the eradication national ukrainian manifestations in all spheres of life, while promoted soviet patriotism that actually meant the entire russian propaganda.

Key words: Lviv regional radio, post-war recovery, forms of broadcast genres and themes, party censorship.